PRINCIPII DE ELABORARE A UNEI GRAMATICI DE ORIENTARE SEMANTICĂ

Elena Comes
Universitatea *Ovidius* Constanța

Principes d'élaboration d'une grammaire d'orientation sémantique (Résumé)

Cette communication se propose d'analyser les possibilités d'élaboration d'une grammaire sur des bases sémantiques, en adoptant la démarche onomasiologique dans la présentation des faits de langue. On y aborde essentiellement les problèmes concernant l'établissement des zones conceptuelles qui peuvent constituer des points de départ pour la description d'une langue (en l'occurrence le français).

Precizăm încă de la început că în ceea ce priveşte orientarea semantică a gramaticii, perspectivă ideală ni se pare a fi cea onomasiologică, adică acea concepere a gramaticii pornind de la *„organizarea materialului lingvistic pe zone conceptualizate"*, cum propunea încă de acum douăzeci de ani Teodora Cristea într-un articol publicat în *Limbile moderne în şcoală:* "Fundamentarea teoretică şi practică a unei gramatici noționale" din lucrarea colectivă concepută împreună cu Alexandra Cuniță, Viorel Vişan Anca Cosăceanu şi Olga Gălățanu: "Gramatica noțională: propuneri pentru stabilirea unui program tematic" (in *Limbile moderne în şcoală*, 1980, pp. 72-95). Tot din acest articol extrag enunțarea avantajelor acestui mod de abordare a gramaticii care permite, pe de o parte, *„ semantizarea mai pregnantă a formelor gramaticale care încetează astfel să fie nişte unități aranjate după regulile unui joc desprins de necesitățile imediate ale comunicării"* (ibidem, p. 77), iar, pe de altă parte, oferă *„ o bază de comparație în abordarea confruntativă"* (ibidem, 77), ceea ce constituie punctul de plecare în studiul contrastiv al limbilor. Şi tot din această lucrare se poate prelua îndemnul implicit, incitant pentru toți cei tentați de abordarea semantică a gramaticii: *„Găsirea unui răspuns pentru numeroasele întrebări ridicate de gramatica noțională impune un efort îndelungat şi sistematic din partea specialiştilor şi conlucrarea teoreticienilor cu profesorii de limbi străine."* (ibidem, 77).

Problema, deşi nu e nouă, prin dificultățile pe care le presupune, nu a găsit încă răspuns mulțumitor, în ciuda preocupărilor în această direcție a numeroşi lingvişti de pe toate meridianele.

ISSN – 12223 – 7248 © Ovidius University Press

BDD-A3601 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

Abordarea semantică a limbii, care debutează în istoria lingvisticii la sfârşitul secolului trecut prin activitatea lui Michel Bréal (*Essai de Sémantique,* Paris, 1899), este pusă încă de la începutul secolului nostru sub semnul confruntării celor două metode complementare de analiză a sensului:

- ***abordarea semasiologică***, *„science des significations“* , care studiază cuvântul din punct de vedere al sensului sau sensurilor sale:

> *La sémasiologie part du signifié (ensemble de toutes les significations liées à un signifiant) et examine les différentes significations ou sémèmes en dégageant les sèmes ou* differentiae specificae. (cf. Kurt Baldinger, 1984: 132-133);

- ***abordarea onomasiologică***, *« science des désignations »*, care, pornind de la concept, studiază posibilitățile de exprimare ale acestuia într-o limbă sau în mai multe, dat fiind că acesta, ca entitate translingvistică, este independent de structura limbilor:

> *L'onomasiologie, au contraire, part du concept qui (…) est indépendant de la structure d'une langue donnée, pour trouver les désignations, les relations linguistiques dans une ou plusieurs langues. L'onomasiologie cherche les monèmes qui, par une de leurs significations ou sémèmes, servent à exprimer le concept en question.* (K. Baldinger, 1984: 133).

Deşi considerate încă de la început absolut necesare pentru studierea sensului, aceste două tipuri de abordare au fost tratate diferențiat - tot de la început – din punctul de vedere al utilității şi al perspectivei pe care o oferă dezvoltării lingvisticii. În acest sens, Kurt Baldinger remarcă în apendicele *«Sémasiologie et onomasiologie en diachronie»*, publicat în lucrarea citată: *«Vers une Sémantique moderne »*, Paris, 1984, faptul că, dat fiind că semasiologia ia în considerare *cuvântul izolat* în dezvoltarea semnificației, în timp ce onomasiologia caută *multitudinea de expresii* care pot desemna un concept anume, lingviştii opun încă din anii '20 semasiologia şi onomasiologia, preferând-o pe cea de a doua pentru adevărata revoluție pe care o introduce în

BDD-A3601 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

ştiinţa limbii. Autorul citat evocă în acest sens părerile unor lingvişti reputaţi ai epocii:

> *En 1919, Vossler oppose à la sémasiologie l'onomasiologie qu'il considère comme l'un des plus grands progrès de la linguistique, puis, en 1927, Leo Weisgerber surenchérit: "La sémasiologie est-elle une erreur de la linguistique?" (titre d'un article qui est tout un programme). Voici ce que nous y lisons: "…la sémasiologie, qui se présente comme une discipline, n'est en fait qu'un obstacle. Elle est en effet une erreur, un dernier résidu d'une conception linguistique périmée".* (K. Baldinger, 1984: 224-225)

Autorul citat constată cu satisfacţie că, în ciuda acestor atacuri, semasiologia nu a sucombat, ea având totuşi partea de contribuţie la dezvoltarea lingvisticii, subliniind că ar fi greşit să i se reproşeze faptul că nu poate da răspunsuri la întrebări la care numai onomasiologia poate răspunde, căci nici aceasta din urmă nu poate rezolva, de fapt, problemele semasiologiei.

Din punctul de vedere practic al conceperii unei gramatici, fiecare din cele două perspective se poate constitui în principiu fundamental de elaborare, dar, în timp ce semasiologia conduce la crearea unei gramatici "semantizate" care poate explica valenţele semantice şi polisemantice ale diferitelor forme gramaticale, onomasiologia oferă perspectiva de ansamblu asupra fenomenelor lingvistice specifice unei limbi sau mai multora:

> *La sémasiologie examine l'ensemble d'un signifié relié par consubstantialité* à un seul monème ; *elle présente donc une multiplicité de significations ou de sémèmes. L'onomasiologie – en partant du côté inverse – examine une multiplicité de significations ou de sémèmes reliés à une multiplicité de signifiés et à travers les signifiés à une* multiplicité de monèmes. (K.Baldinger, 1984: 133).

Acesta este fără îndoială motivul care l-a determinat pe primul şi cel mai mare autor al unei gramatici orientate semantic – *Ferdinand Brunot* – să opteze pentru perspectiva onomasiologică în abordarea gramaticii, perspectivă

BDD-A3601 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

ale cărei avantaje le prezintă în mod strălucit în introducerea atât de des citată la lucrarea sa monumentală, publicată în 1926, *La Pensée et la Langue. Méthode, principes et plan d'une théorie nouvelle du langage appliquée au français.* Arătând că încă din 1903-1908, când a publicat primele *Méthodes élémentaires,* avea convingerea necesității schimbării de perspectivă în conceperea gramaticii, autorul aminteşte de asemenea faptul că afirmase încă din 1908, când ținea un *Cours de méthodologie* la Sorbona, necesitatea abandonării *părților de vorbire* ca punct de pornire în construirea gramaticii:

> *Si on se donne pour programme de respecter l'ordre traditionnel des "parties du discours", il sera impossible d'obtenir cette coordination des faits si précieuse pour les faire comprendre …Nous avons présenté dans la* Méthode-Brunot-Bony, *un spécimen de ce que pourrait être un ordre nouveau… Les faits y sont classés d'après les idées à rendre, non d'après la nature grammaticale des moyens d'expression. Et les idées sont rangées en catégories, de façon à former des groupes naturels, etc.* (F. Brunot, 1926, Note 1, p. XIX)

Aceste idei se conturează pe parcursul constatărilor autorului privind dificultatea de a introduce în gramatică o serie importantă de fapte de limbă care scapă inevitabil gramaticilor concepute pe baza inventarierii părților de vorbire – a se vedea remarcile sale privind condiționalul (p.XIV), imperativul (p.XV), gradele de comparație (p.XVII) - şi se exprimă cu toată limpezimea şi convingerea când constată eşecul gramaticii, care nu reuşeşte să cuprindă şi să explice bogăția faptelor de limbă:

> *Et cependant le nécessaire doit être introduit ; la langue doit entrer dans les grammaires. Par quel moyen ? A mon sens il n'y en a qu'un, mais il suffit.* ***Entre les formes les plus diverses de l'expression, entre les signes les plus disparates, il y a un lien, c'est l'idée commune que ces signes contribuent à exprimer.*** *Si on la prend pour centre, il ne s'agit plus de choisir entre des rattachements abusifs ou des omissions forcées, tout s'ordonne autour d'elle; elle groupe des éléments linguistiques venus de toutes parts, et dont d'autres chapitres se*

BDD-A3601 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

> *trouvent allégés. Tout se complète, s'organise, se classe. De la sorte* **quelques** hommes *cesse d'être aux indéfinis, pendant que* **des** hommes *est à l'article,* **une poignée** d'hommes *au nom,* **vingt** hommes *aux noms de nombre ; les expressions de quantité précises ou imprécises se cataloguent dans le langage, comme le font ailleurs les nombres et les mesures.* (F. Brunot, 1926: XVIII)

F. Brunot şi-a propus deci ca, pornind de la categorii noţionale sau conceptuale (idei, gândire), să repertorieze şi să clasifice mijloacele specifice (morfologice, sintactice, lexicale) prin care acestea sunt exprimate în limbă. Este obiectivul pe care îl afirmă de la prima pagină a introducerii:

> *Ce que j'ai voulu, c'est présenter un* ***exposé méthodique des faits de pensée, considérés et classés par rapport au langage, et des moyens d'expression qui leur correspondent.*** (F.Brunot, 1926: VII)

Este un punct de vedere deosebit de actual şi care a cunoscut o dezvoltare extraordinară în ultimii ani, în domeniile cele mai variate ale ştiinţei limbii, aşa cum remarcă Robert Vivès:

> *Depuis qu'on fait de la grammaire, la nappe onomasiologique ne s'est jamais tarie, et même, ces dernières années, elle s'est considérablement développée et a multiplié ses fontaines : sémiologie, pragmatique, théories de l'énonciation, analyses de discours, grammaires textuelles, sémantiques diverses ont donné lieu à de nombreux travaux qui vont dans le courant du sens.* (R. Vivès, 1989: 97)

În acest spirit se înscrie demersul onomasiologic al lui Bernard Pottier care-şi propune în *Théorie et analyse en linguistique* (1987) să fundamenteze teoretic elaborarea unei gramatici din perspectiva emiţătorului, gramatică care să încerce să imagineze mecanismele ce-l conduc pe producătorul de text să-şi fabrice enunţul în funcţie de intenţiile comunicative; punctul de plecare este deci locutorul:

BDD-A3601 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

> *… prendre pour point de départ le locuteur, certes avec sa compétence syntaxique, mais aussi, et en premier lieu, avec sa faculté de percevoir le monde (réel ou imaginaire, dans son VOULOIR DIRE, lequel à travers l'opération de conceptualisation, va pouvoir SE DIRE en langue naturelle. Ce niveau préverbal est fondamental dans la production d'un message comme l'est le postverbal dans la réception.* (B. Pottier, 1987: 10-11)

Orientarea onomasiologică a dat roade deosebite în realizarea unei gramatici de mare valoare practică şi cu o largă sferă de aplicare, aceea a lucrării publicate de Consiliul Europei: *Un Niveau-seuil*, Strasbourg, Conseil de l'Europe, 1976, realizată pentru limba franceză de Daniel Coste, Janine Courtillon, Victor Ferenczi, Michel Martins-Baltar, Eliane Papo şi Eddy Roulet.

Materialul lingvistic prezentat în această lucrare de mari proporţii vizează însuşirea rapidă de către un public puternic motivat (emigranţii, foarte numeroşi, în perioada respectivă) a limbii franceze, care să poată deveni limbă de comunicare într-un timp foarte scurt – nivelul minimal de cunoaştere care trebuie atins - *le seuil* – fiind garanţia lingvistică a integrării sociale a publicului vizat.

Autorii au ales calea care să asigure un instrument de lucru cât mai eficient - şi din care s-au inspirat ulterior o serie întreagă de metode şi manuale – prezentarea materialului lingvistic organizat pe secţiuni (*Grammaire, Actes de parole, Objets et notions*), articulate în jurul a trei mari axe semantice: **actanţa** (a fi, a face, a cauza), **determinarea** (temporală, spaţială, cantitativă, calitativă, instrumentală), **relaţiile logice**.

Acest material lingvistic este introdus în circuitul pedagogic în funcţie de dubla perspectivă pe care autorii o au asupra gramaticii şi care este enunţată de Janine Courtillon sub forma distincţiei între *gramatica fundamentală* şi *gramatica subiectului:*

> *…la grammaire que nous aurions tendance à appeler "fondamentale" parce qu'elle appartient à toutes les situations. Elle relève des*

BDD-A3601 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

> *représentations issues de l'interaction entre l'homme et le monde et, de ce fait, elle s'impose comme "nécessité". L'autre grammaire, celle qui est liée à l'insertion du sujet dans l'énoncé, que l'on pourrait qualifier de "grammaire du sujet" et qui, elle, tributaire de la situation, relève des aspects socio-culturels et des relations interpersonnelles, n'a pas été traitée dans la grammaire de* Un niveau-seuil*. Elle se trouve diffuse à travers les diverses réalisations des actes de parole et nous amène à poser le problème méthodologique de l'apprentissage de la grammaire ou plutôt "des grammaires".* (Janine Courtillon-Leclerq et Eliane Papo, 1977: 63)

Pe aceste baze teoretice foarte solide, ne-am fi aşteptat la crearea unor gramatici pedagogice de orientare onomasiologică pe terenul limbii franceze care să impună acest mod de abordare nou şi eficient. Or, în afară de unele aplicații punctuale care au apărute în *Le Français dans le Monde*, semnate de Janine Courtillon (LFM, 1977, 1989), Rémy Porquier (LFM, 1989), Colette Stourdzé (1974), Robert Vivès constată mai degrabă tendința spre abordarea semasiologică ca dominantă, încercând s-o explice ca pe o caracteristică rezultată din educația tradițională a francezilor în acest sens:

> *Il est probable que, pour nous, français et enseignants, ce soient les travaux du premier groupe (de la forme vers le sens) qui constitue l'essentiel de notre bagage grammatical. Les raisons en semblent claires: c'est ainsi que nous avons appris à réfléchir sur la langue à l'école, et la linguistique moderne abonde en études menées selon cette perspective, des optiques structurales aux points de vue génératifs. C'est en tout cas cette perspective que reflètent les grammaires de référence que nous avons sur nos tables pour nos écritures et la plupart des manuels sur lesquels travaillent nos enfants dans les établissements scolaires.* (R. Vivès, 1989: 97)

În ceea ce privește prima gramatică care își propune explicit un program onomasiologic în abordarea faptelor de limbă, este considerată cea a lui Patrick Charaudeau: *Grammaire du sens et de l'expression,* 1992, care

BDD-A3601 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

organizează însă materialul lingvistic tot pe categorii, chiar dacă propune micro-zone de analiză conceptuală pentru care identifică realizatorii lingvistici: *La personne et les pronoms personnels, L'actualisation et l'article, La dépendance et les possessifs, La désignation et les démonstratifs, La quantification et les quantificateurs,* etc.(v. P.Charaudeau, 1992: 7).

Pe teren românesc, studiile de contrastivitate în domeniul francez - român s-au fundamentat tocmai pe ***perspectiva onomasiologică***, fapt ce explică interesul constant pentru acest tip de abordare care oferă baza de comparație pentru astfel de studii. Am semnalat mai sus în acest sens lucrarea comună condusă de Teodora Cristea şi care propune stabilirea unui ***program tematic*** pentru o eventuală gramatică noțională precum și aplicații practice de analiză a unor micro-zone conceptuale: cea a aproximării (Viorel Vişan), cea a regretului (Anca Cosăceanu), cea a actelor de limbaj (Olga Gălățanu). (cf. Teodora Cristea et al., 1980: 72-95).

Preocuparea pentru contrastivitate şi constituirea bazei de comparație pentru alte zone conceptuale apare în mod sistematic în *Éléments de grammaire contrastive* a Teodorei Cristea, care prezintă contrastiv zonele referitoare la relațiile cazuale, spațialitate, temporalitate, posesie şi instrumental. (cf. Teodora Cristea, 1977: 117-279)

Alte zone conceptuale sunt abordate în cercetările publicate în colecția "*Études contrastives*", în care au apărut studii privind structurile instrumentale, modalitățile, precum şi analiza din acest punct de vedere a unor clase de verbe: *verbes perceptifs de factitivité réflexive* (Teodora Cristea), *verbes d'attribution* (Alexandra Cuniță), *verbes instrumentaux* (Corina Cilianu-Lascu), *verbes pronominaux réciproques* (Janeta Drăghicescu), *verbes affectifs* (Carmen Stoean), *verbes de départ* (Viorel Vişan). (Cf. *Études contrastives,* Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 1994)

Toate aceste contribuții se înscriu, de fapt, în programul amplu de elucidare a problemelor legate de elaborarea unei gramatici noționale, pe care colectivul de cercetători condus de Teodora Cristea şi-l propusese deja în studiul citat, publicat în 1980. Acest program indică, pe de o parte, ***fazele*** care trebuie urmărite pentru constituirea unei astfel de gramatici, şi, pe de altă parte,

BDD-A3601 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

realizează ***delimitarea zonelor conceptuale*** care trebuie abordate în cadrul gramaticii fundamentale şi în cadrul gramaticii subiectului.

Aceste faze sunt:

- selectarea elementelor pertinente pentru analiză;
- stabilirea structurilor fundamentale concretizate în enunțuri-tip;
- combinarea structurilor fundamentale (complexificarea după corespondența între zone conceptuale) (cf. T. Cristea e.a.,1980: 77)

În ceea ce priveşte zonele conceptuale lingvistice specifice gramaticii fundamentale, sunt propuse: *Denumire, Definitudine, Procesualitate, Actanță, Determinare (calitativă, cantitativă, comparativă), Relații spațio-temporale, Posesie, Asociere, Instrument, Relații logico-semantice între enunțuri (cauză-efect, condiție, concesie, opoziție, excepție).* Pentru gramatica subiectului, zonele conceptualizării discursive care trebuie studiate sunt: *Deixis, Modalități: atitudini propoziționale (certitudine, probabilitate, posibilitate, etc.); modalități volitive, evaluative, perceptive, afective; modalități interpersonale, modalități de mesaj (adeziune, emfază)* (ibidem, 77).

Acest vast proiect al unei gramatici noționale contrastive ar implica o muncă colectivă într-o puternică echipă de lingvişti contrastivişti, care să realizeze o serie de deziderate ce decurg din obiectivele propuse mai sus:

- definirea exactă a zonelor conceptuale, stabilirea conceptelor care se circumscriu fiecăreia, pentru descrierea sistematică a specificității de conceptualizare pe zone şi micro-zone semantice, în vederea constituirea bazei de comparație în analiza contrastivă a celor două sisteme lingvistice;
- stabilirea procedurilor de analiză specifice gramaticii onomasiologice, a modelelor teoretice aplicabile în studiul zonelor şi micro-zonelor semantice;
- identificarea faptelor de limbă care se constituie, în cele două sisteme lingvistice analizate, în realizatori specifici ai conceptualizărilor descrise şi studierea lor din punctul de vedere al capacității de exprimare – până la nuanțele cele mai subtile – a tuturor fațetelor zonei conceptuale în care se încadrează.

În acest context de preocupări pentru elaborarea unei gramatici de orientare semantică se poate înscrie, credem, şi o încercare individuală de realizare a unei gramatici de acest tip, concepută însă mult mai modest, şi

BDD-A3601 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

anume ***pe baze semasiologice***. Am ales această cale pentru că semasiologia este astăzi departe de a fi considerată "o eroare a lingvisticii", cum se temea Weisgerber în 1927 (v. K. Baldinger, 1984: 224), dimpotrivă, ea îşi demonstrează utilitatea şi eficacitatea cel puțin ca fază preliminară a realizării unei gramatici onomasiologice de mare anvergură.

Este vorba despre un ***Cours de grammaire sémantique française***, pe care îl propunem studenților din anul al II-lea al secției de limba franceză din Universitatea noastră. (v. Elena Comes, *Cours de grammaire sémantique française*, Universitatea "Ovidius" Constanța, 2000).

Cursul menționat prezintă morfosintaxa frazei simple în limba franceză, pornind de la structurarea acestei fraze în cele două mari grupări de sintagme : Grupul nominal şi Grupul predicativ, şi urmăreşte realizarea sensului gramatical prin analiza operațiilor lingvistice specifice funcționării acestor grupuri. Ca urmare, cursul este organizat în două părți : cea consacrată Grupului nominal (*Première partie: Le nom et son actualisation dans la phrase*) şi cea consacrată Grupului predicativ (*Deuxième partie: Le verbe et l'expression des procès dans la phrase*).

În abordarea problemelor şi prezentarea faptelor de limbă caracteristice domeniului studiat, cursul îşi propune în mod explicit perspectiva semasiologică, analizând sensul şi efectele de sens legate de acest domeniu din această perspectivă şi fundamentându-şi analiza pe noțiunile, conceptele şi mijloacele de investigare oferite de acest tip de gramatică. (v. *Introduction*, pp.9-11). Astfel, în descrierea semantică a mecanismelor morfo-sintactice, se operează cu noțiunile de *trait sémantique*, *classification sémantique*, *structuration grammaticale du lexique*, care sunt definite pe baza bibliografiei recente referitoare la aceste probleme.

În prima parte: ***Le nom et son actualisation dans la phrase***, în cadrul Grupului nominal, sunt descrise şi analizate cu mijloacele specifice gramaticii semantice operațiile lingvistice realizate în discurs de constituenții acestui grup :

A. *La dénomination et les noms* (pp. 15-23) – realizarea funcției denominative a substantivelor implică existența unor trăsături semantice ale acestora, care traduc proprietățile specifice inerente ale "obiectelor" lumii

BDD-A3601 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

referențiale pe care le denumesc. Gramatica semantică identifică trăsăturile inerente ale substantivelor şi analizează comportamentul sintactic al acestora ca rezultat al influenței acestor trăsături, înregistrând şi efectele de sens provocate de anumite incompatibilități dintre semantic şi sintactic.

De exemplu: ca trăsătură inerentă a substantivului, semul [±*commun*] determină comportamentul sintactic al acestuia în privința distribuirii articolului: în timp ce substantivele comune se combină în mod natural cu articolul, anumite nume proprii îl exclud; atunci când articolul se foloseşte totuşi în contextul unui nume propriu, acest lucru atrage după sine o schimbare semantică importantă, numită "comunizarea numelui propriu", deoarece acesta dobândeşte – ca urmare a acestei combinații sintactice - trăsături semantice specifice substantivelor comune (a se compara în acest sens: *Jacques* / vs / ***les Jacques***, *faire* ***le Jacques***, sau: *Matisse* /vs/ *admirer / acheter* ***un Matisse***, etc.)

B. ***L'actualisation du nom par ses prédéterminants*** (pp. 24-65) – sensul virtual al substantivelor este actualizat în frază prin folosirea predeterminanților: unități lingvistice non autonome care preced în mod obligatoriu substantivele de îndată ce acestea sunt folosite în frază, conferindu-le un statut sintactic şi semantic determinat, *actual*, în ocurența discursivă respectivă. Este vorba de predeterminarea specifică limbii franceze, realizată fie prin articole, fie prin demonstrative, fie prin posesive, sau / şi prin predeterminante indefinite.

Gramatica semantică analizează modurile diferite de actualizare a substantivului realizate prin diferitele clase de predeterminante, identificând variatele valori semantice pe care le conferă substantivelor actualizate, precum şi efectele de sens ce rezultă din incompatibilități de asociere.

De exemplu: actualizarea prin *articolele " nehotărâte"* se realizează în limba franceză cu forme diferite de articole în funcție de o anumită trăsătură semantică a substantivului pe care îl actualizează: semul [±*dénombrable*]; astfel substantive [+*dénombrable*] se asociază cu articole "discontinue": *<u>un</u> livre,* ***une*** *table,* ***des*** *livres,* ***des*** *tables*, etc.), în timp ce substantive [-*dénombrable*] se asociază cu articole "masive"(partitive): ***du*** *beurre*, ***de la*** *confiture,* ***de l'****eau* ; atunci când însă apare o incompatibilitate de asociere între articol şi substantiv: tipul de articol folosit "nu corespunde" trăsăturii semantice [+*dénombrable*] sau [-*dénombrable*], se produce întotdeauna o

BDD-A3601 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

modificare semantică deoarece substantivul respectiv este "recategorizat": este [+*dénombrable*] prin natura sa, dar este tratat ca [-*dénombrable*], sau invers: este [-*dénombrable*], dar este tratat ca [+*dénombrable*]. Se pot compara astfel diferențele semantice rezultate din "recategorizare" în cazuri ca: *J'ai acheté* ***du fromage*** / vs / *J'ai acheté* ***un fromage***!, sau în : *Il y a* ***des manifestants*** *dans les rues* / vs / *Il y a* ***du manifestant*** *dans les rues*, sau în : *C'est* ***une bonne voiture*** / vs / *Ça, c'est* ***de la voiture*** *!* , etc.)

C. ***La détermination quantitative et qualitative des noms*** (pp. 67-90) – determinarea nominală este o operație lingvistică realizată prin intermediul tuturor structurilor care traduc o evaluare subiectivă fie a cantității, fie a calității referentului exprimat prin substantiv.

Gramatica semantică descrie toate tipurile de ***determinare cantitativă***, inventariind toate tipurile de cuantificatori şi încercând astfel o structurare gramaticală a lexicului francez specializat pentru exprimarea cuantificării "obiectelor" lumii referențiale.

De exemplu: pentru *exprimarea cantității mari non numerice* sunt inventariate nu numai adverbe ca: *beaucoup, bien, tant, tellement*, sau predeterminanți ca: *maint, force, plus d'un*, ci şi structuri nominale complexe de exprimare a marii cantități ca: *un grand nombre de, un nombre incroyable de, un tas de, une foule de, un torrent de, une avalanche de, un cortège de, une flopée de, une tapée de,* etc. sau structuri propoziționale exclamative ca: *qu'est-ce qu'il a comme livres ; que d'années passées depuis*, etc.

În ceea ce privește ***determinarea calitativă***, este analizată funcția de calificare – adică aceea de atribuire de proprietăți "obiectelor" lumii materiale – prin descrierea mecanismului de funcționare specific fiecărui tip de "calificativ": *adjectif épithète, épithète détachée, complément du nom, apposition, proposition relative, proposition conjonctive.* Pentru fiecare tip în parte, sunt identificate atât valențele semantice fundamentale cât şi efectele de sens contextuale, insistându-se asupra dinamismului sensului discursiv.

De exemplu: *adjectivele calificative* sunt studiate şi clasificate în funcție de trăsăturile lor semantice de bază : [±*subiectiv*], [±*afectiv*], [±*evaluativ*], [±*axiologic*], [±*peiorativ*], dar sunt urmărite în egală măsură şi efectele de sens rezultate din trecerea contextuală de la o clasă la alta (a se compara, spre exemplu; sensurile diferite ale adjectivului ***bon*** în diferite contexte, în care

BDD-A3601 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

apare cu trăsături semantice diferite: *un* ***bon*** *stylo, un* ***bon*** *élève, une* ***bonne*** *distance, une* ***bonne*** *gifle, en conter* ***de bonnes***, etc., sau sensurile adjectivului ***vert***: *feuillage* ***vert****, chou* ***vert****, la* ***verte*** *jeunesse, un vieillard encore* ***vert****, en dire des* ***vertes*** *et de pas mûres*, etc.

În partea a doua: ***Le verbe et l'expression des procès dans la phrase***, în cadrul Grupului predicativ, sunt prezentate operațiile lingvistice specifice constituenților acestui grup, care realizează predicația în frază : Grupul verbal şi Grupul adverbial.

A. ***Procès et verbe*** (pp. 93-102) - ***Verbul***, ca expresie lingvistică a unui *proces* (fie *static,* fie *dinamic*), implică o coordonată temporală intrinsecă : procesele se desfăşoară în timp, fapt ce le conferă o *durată* specifică (procesele sunt fie *durative,* fie *momentane*); procesele pot fi *orientate* sau nu şi pot provoca sau nu *transformarea* lumii înconjurătoare. Toate aceste trăsături semantice ale proceselor se regăsesc în diferitele clase şi subclase semantice de verbe iar gramatica semantică le identifică în scopul de a pune în evidență rolul lor în comportamentul sintactic al verbului în momentul realizării predicației.

De exemplu: studiindu-se sintaxa diferitelor clase semantice de verbe, s-a putut identifica cel puțin o particularitate sintactică comună la verbe ca cele de *posesie,* de *percepție,* de *comunicare,* de *deplasare, afective, eventive,* fapt ce conduce la ideea posibilității structurării gramaticale a acestor unități lexicale (v. ex. pp. 100-102).

B. ***Procès et actance*** (pp. 104-132) – descrierea proceselor nu se poate realiza decât în strânsă legătură cu participanții direcți la inițierea şi desfăşurarea lor – aceştia sunt ***actanții*** procesului, care traduc, la nivel sintactic, relații semantice profunde între ***argumentele*** ce constituie cadrul cazual specific fiecărui proces. Gramatica semantică studiază diferitele tipuri de **relații cazuale** profunde, pe baza celor identificate de gramatica cazurilor (versiunea non localistă a lui Ch. Fillmore şi cea localistă a lui J. Anderson), urmărind şi punerea în evidență a **formelor cazuale** corespunzătoare şi a realizatorilor lor lingvistici specifici în limba franceză. Analizând actanța ca o reflectare a relațiilor profunde între proces şi argumentele specifice înscrise în cadrul său cazual, se pot pune în lumină trăsăturile semantice ale actanților,

BDD-A3601 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

dictate de tipul de proces căruia se circumscriu. Pe de altă parte, situațiile în care apar actanți incompatibili cu procesul sunt de asemenea analizate pentru a explica evoluția polisemantică a verbelor: apariția unor sensuri noi ale verbelor, ca urmare a unui fenomen de metaforizare rezultat dintr-o asociere, deviantă la origine, între anumiți actanți şi proces (v. ex. pp.120-122).

C. *Les circonstances des procès* (pp.123-153) – analiza coordonatelor spațio-temporale care constituie cadrul inerent al desfăşurării proceselor impune descrierea operațiilor lingvistice de localizare în spațiu şi timp a acestora, prin intermediul complementelor circumstanțiale specifice. Gramatica semantică studiază diversele tipuri ale acestor localizări, identificând pentru fiecare nuanță semantică realizatorii lingvistici caracteristici.

Localizarea spațială a proceselor - descrierea diversității localizărilor spațiale implicate în realizarea proceselor conduce la identificarea unor relații spațiale specifice fie localizării statice, fie localizării dinamice, nuanțate în diferite tipuri de locativ: *essif* -în procesele statice; *ablatif, allatif, itinératif* - în procesele dinamice care exprimă deplasarea unui "obiect" prin raportarea la una sau cele două limite ale deplasării (inițială şi / sau finală); *prolatif* – în procesele dinamice care exprimă deplasarea "obiectului" fără precizarea limitelor acestei deplasări. În analiza sensurilor fiecărui tip de locativ aşa cum se manifestă ele în funcție şi de diversitatea structurilor realizatorilor lor lingvistici, se iau în considerare şi cazurile particulare ale localizării virtuale sau abstracte, ca efecte de sens ale localizării reale, concrete. Studierea procesului de metaforizare care se află la originea acestor efecte de sens contribuie la explicarea trecerii de la sensurile proprii la cele derivate şi, de aici, la înțelegerea mai profundă a mecanismului polisemiei.

De exemplu: se oferă spre comparare contexte în care un locativ abstract este opus unui locativ concret, pentru identificarea efectului de sens: *Il approche **de la gare*** / *Il approche **du but*** ; *Il fit le premier pas **vers sa femme*** / *Le scepticisme est le premier pas **vers la vérité***; *Il se promenait **de haut en bas**, dans la rue* / *Il le contempla **de haut en bas***; *Il traversa **la rue*** / *Il traversa **une période difficile***, etc.

Localizarea temporală a proceselor – este operația prin care se situează un eveniment pe axa duratei, în raport cu un moment T, luat ca reper. Această localizare temporală este realizată, pe de o parte, prin *timpurile*

BDD-A3601 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

verbale, care au capacitatea de a situa procesul în diferitele tranşe ale timpului lingvistic (*prezent, trecut, viitor*) şi, pe de altă parte, prin diferite structuri din constelația verbului – *circumstanțialele temporale* – apte să exprime informații precise privind situarea proceselor în timp.
Gramatica semantică studiază deci temporalitatea atât din punctul de vedere al diferitelor valori semantice ale timpurilor verbale, cât şi din punctul de vedere al nuanțării acestei temporalități prin diferitele circumstanțiale (*adverbe, grupuri nominale prepoziționale, propoziții temporale*, etc.) de pe cele două axe temporale: cea deictică (a discursului raportat la momentul enunțării) şi cea a povestirii (în care reperul temporal este un alt moment decât cel al enunțării). Cum pe aceste două axe se pot exprima diferite raporturi temporale (simultaneitate, anterioritate, posterioritate), se repertoriază o mare varietate de sensuri temporale, incarnate în circumstanțialele de timp corespunzătoare (v.pp.145-153).

D. ***La caractérisation des procès*** (pp.155–168) – studierea operației de caracterizare a proceselor impune cercetarea capacității anumitor structuri de a atribui proprietăți proceselor, deci de a introduce în predicație trăsătura semantică [+manière]. Este vorba de adverbe, de adjective adverbializate, de grupuri nominale sau chiar verbe, cu caracterizant incorporat, investite toate, prin semantismul lor, cu această funcție.
Gramatica semantică prezintă posibilitățile de nuanțare a caracterizării proceselor specifice tuturor acestor tipuri de structuri, analizând şi relațiile semantice dintre caracterizarea proceselor, pe de o parte, şi calificarea "obiectelor", pe de altă parte, ambele operații având ca element comun atribuirea de proprietăți fie proceselor, fie obiectelor.

Această încercare de abordare din perspectivă semasiologică a gramaticii este izvorâtă din nevoia de a înțelege mai profund mecanismele realizării sensului gramatical, prin studierea contribuției tuturor constituenților frazei simple (*phrase-noyau*) din limba franceză la realizarea operațiilor lingvistice inerente construcției acestui tip de frază şi introducerii lui în discurs. Propunem studenților o astfel de gramatică semantică din dorința de a le trezi interesul pentru acest domeniu şi de a-i incita la meditație asupra faptelor de

BDD-A3601 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

limbă: asupra celor simple, la prima vedere, şi, cu atât mai mult, asupra acelora care par să rezulte în urma unui complex proces de construire a sensului.

BIBLIOGRAFIE

BALDINGER, K. , 1984. *Vers une sémantique moderne,* Paris, Klincksieck.
BRUNOT, F. 1926, *La pensée et la langue,* Masson, Paris.
CHARAUDEAU, P. 1992, *Grammaire du sens et de l'expression,* Paris, Hachette Education.
COURTILLON-LECLERQ, J. et PAPO, E., 1977, "Le Niveau-seuil établi pour le français peut-il renouveler la conception des cours (audio-visuels) pour débutants?", in *Le Français dans le monde,* no. 133.
COURTILLON, J., 1989, "La grammaire sémantique dans l'approche communicative", in *Le Français Dans le Monde,* numéro spécial : *Grammaire,* février-mars.
COMES, E., 2000, *Cours de grammaire sémantique française,* Universitatea « Ovidius » Constanța.
CRISTEA, T., 1977, *Eléments de grammaire contrastive. Domaine français-roumain,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.
CRISTEA, T. e.a., 1980, "Gramatica noțională: propuneri pentru stabilirea unui program tematic", in *Limbile moderne în şcoală*, 1980, pp. 72-95.
CRISTEA, T., 1981, "Pour une approche contrastive de la modalité ", in *Etudes contrastives,* TUB, Bucureşti, pp. 8-46.
PORQUIER, R., 1989, "Quand apprendre c'est construire du sens", in *Le Français dans le Monde* , numéro spécial : *Grammaire,* février-mars.
VIVÈS, R., 1989, "D'hier et d'aujourd'hui : la grammaire dans tous ses états", in *Le Français dans le Monde,* numéro spécial : *Grammaire*, février –mars.
* * * *Etudes contrastives,* 1994, Editura Saeculum I.O., Bucureşti.

BDD-A3601 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)